

HET WELBEVINDEN

Van Ulla Lenze verscheen eerder
De drie levens van Josef Klein

Ulla Lenze (1973, Mönchengladbach) studeerde muziek en filosofie aan de Universiteit van Keulen. Haar werk is meerdere malen bekroond en haar roman *De drie levens van Josef Klein* (Meridiaan Uitgevers, 2021) is in twaalf talen vertaald. In 2023 was Lenze 'Max Kade gastprofessor' aan het Dartmouth College in de Verenigde Staten. Ulla Lenze woont in Buckow en Berlijn.

IG @ullalenze

ULLA LENZE

**HET
WELBEVINDEN**

Roman

Vertaald uit het Duits door
Goverdien Hauth-Grubben

MERIDIAAN
UITGEVERS

2026

De vertaalster ontving voor deze vertaling een projectsubsidie van het Nederlands Letterenfonds

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Eerste druk, maart 2026

© 2024 by Klett-Cotta - J.G. Cotta'sche Buchhandlung Nachfolger GmbH, Stuttgart.

© 2026 Nederlandse vertaling Goverdien Hauth-Grubben

Oorspronkelijke titel *Das Wohlbefinden*

Oorspronkelijke uitgave Klett-Cotta Verlag

Omslagontwerp Nanja Toebak

Omslagbeeld A+R, Anzinger und Rasp Kommunikation GmbH

Foto van de auteur © Christian Jeukens

Typografie Wim ten Brinke

Drukkerij Wilco

ISBN 978 94 93305 82 3

NUR 302

www.meridiaanuitgevers.com

@meridiaanuitgevers

@meridiaanboeken

Meridiaan Uitgevers

TDM (Text & Data Mining) is uitdrukkelijk niet toegestaan zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgeverij

SANATORIUM BEELITZ 2020

De lege stoep voor het huis was al verdacht. Een jong stel stapte uit een zwarte SUV. De blikken die ze Vanessa toewierpen waren bijzonder vijandig.

Vanessa wilde met de makelaar over de huurappartementen praten. Er was duidelijk een misverstand. Maar de arrogantie van het stel, dat zich blijkbaar in het voordeel waande omdat ze met z'n tweeën waren, wekte haar verzet.

De makelaar deed een mondkapje voor en overhandigde eerst Vanessa en vervolgens het stel meerdere blaadjes in doorzichtige insteekhoezen. Ze las: Kleine toevluchtsoorden met een grote, studio-achtige ruimte voor singles en paren.

66 m², 370.000 euro. Een koopje.

Als contentmanager voor een webshopportaal verdiende Vanessa 2400 euro bruto per maand, haar limiet voor een huurwoning lag bij 950 euro. In de binnenstad vond je daarvoor al helemaal niets. En dus zocht ze nu buiten de S-Bahn-ring.

Ze betraden een lege, stralend witte ontvangsthal. Het stel vroeg erop los. Ze informeerden naar een supermarkt, naar artsen. 'Het Creative Village vergroot de at-

tractiviteit van de omgeving en trekt uiteraard infrastructuur aan. Dat zit allemaal in de planning. We staan hier trouwens in het postkantoor van het voormalige sanatorium voor longziekten.'

Vanessa's yoga-app meldde zich en ze moest beslissen: abonnement wel of niet verlengen. Het stel was weerzinwekkend. Dat brutale zelfvertrouwen en die dikke auto, hun slanke, met personal trainers perfect vormgegeven figuur en de vanzelfsprekendheid waarmee ze met hun geld te koop liepen.

Het stel liep door de kamers alsof het er al woonde, raaskalde wat over een tweede woning in de natuur en thuiswerken. Ze beschouwden Vanessa totaal niet als concurrent. 'Ik zou wel willen kopen,' zei Vanessa dan ook.

'Wij ook,' zei het stel.

'U kunt me uw bod schriftelijk sturen,' zei de makelaar, 'samen met een bewijs van vermogen.'

'Ik heb een overgrootmoeder die over het arbeiderssanatorium in Beelitz heeft geschreven,' zei Vanessa, alsof dat een reden was om haar te kiezen. 'Ze heette Johanna Schellmann.'

De makelaar knikte. 'Er is hier al veel geschreven en gefilmd. Vandaar ook dat we spreken van Creative Village.'

De weg was druk en aan weerszijden rezen de dennen steil omhoog. Vanessa wilde niet meteen op de trein stappen en prijsgeven dat ze hier niet met de auto was, want ja, die had ze niet. Ze volgde een bord in de richting van het sanatorium, liep nu met grote passen, bijna onbeheerst. De reclame die ondertussen op haar mobieltje verscheen, gedroeg zich als een extern onderbewustzijn, becommentarieerde en spiegelde haar eerdere surfge-

drag. Zou het kunnen dat haar mobieltje haar voorstelde om mindfulness-/vergevingsoefeningen te doen omdat ze de laatste tijd zoveel hilde, zou het waar zijn wat ze over microfoons zeiden?

Het ticket voor het voormalige arbeiderssanatorium kostte evenveel als een kleine sake-lunch in Berlijn-Mitte, dus dat viel best mee. Vanessa werd door een tourniquet naar binnen geduwd in een betoverd tuinlandschap met veel borden en overwoekerde baksteengebouwen. Onder de hoge dennen stonden hier en daar ijzeren ledikanten, gedecoreerd met kleurige kussens en doeken om het idee van ziek-zijn aanschouwelijk te maken. In de voormalige lighal was een café ondergebracht waar je crêpes en softijs kon krijgen, aan de overkant lag de donkere ruïne van het zogenoemde – Vanessa boog zich naar het bordje – Alpenhuis. Het dak ontbrak en uit de ramen groeiden bomen.

Een rondleiding met gids vond ze te duur. Dat zou nog eens twaalf euro hebben gekost. Daardoor kwam ze niet te weten dat het sanatorium in Beelitz na de Tweede Wereldoorlog gefungeerd had als het grootste militaire ziekenhuis van de USSR in het buitenland. En ook niet dat in de Eerste Wereldoorlog, toen het sanatorium een lazaret was, Hitler hier gelegen had, ernstig gewond aan zijn dij en kennelijk nog steeds zeer oorlogsgezind, wat hem bijzonder impopulair maakte bij zijn medepatiënten. Vanessa zou zich niet afvragen of dit klopte of dat die impopulariteit er achteraf bij was verzonnen omdat in Beelitz natuurlijk alleen fatsoenlijke patiënten hadden gelegen, en ook niet waarom er tot op heden geen bewijs voor was dat hier euthanasie was gepleegd. Er waren altijd alleen geruchten.

Het motregende en in het park sprak de groep links van haar luid in het Italiaans.

Vanessa kwam niet te weten dat al rond 1900 alleen elektrische auto's werden ingezet op het terrein om motorlawaai en uitlaatgassen bij de patiënten vandaan te houden; welbevinden gold als het hoogste therapeuticum. Ze kwam niet te weten dat de vaak ondervoede arbeiders hier vijf overvloedige maaltijden per dag kregen, van kalfsgebraad tot Königsberger Klopse en chocoladepudding. Maar omdat het op een van de borden stond, kwam ze wel te weten dat de werkweek vanaf 1900 werd teruggebracht tot zestig uur, een enorme stap vooruit. En ook dat de Landesversicherungsanstalt, de verzekeringsinstantie die het sanatorium tussen 1898 en 1907 had laten bouwen, over aanzienlijke financiële middelen beschikte en deze ruimhartig inzette voor de zogenaamde 'arbeidersre-integratie'. Veertig procent van de sterfgevallen bij de twintig- tot dertigjarigen was te herleiden tot tuberculose. Oké, zo was het wel weer even genoeg.

Ze had zin in een ijsje en deed de oordopjes van haar koptelefoon in, wat het gezicht van de extreem langzame en zeer jonge ijsverkoper opluisterde met een sferisch gebonk, *electronic ambient*, en aangenaam op een afstandje hield. Gezichten, ogen, neuzen, monden: het werd haar vaak allemaal te veel.

Een groep bezoekers met veiligheidshelmen kwam uit een afbrokkelend gebouw. Niets zo griezelig als vervalLEN sanatoriumgebouwen, dacht Vanessa. Alsof het idee van genezing eindelijk was opgegeven. De toegangshal alleen al baadde van plafond tot vloer in graffiti als een getatoeëerde fullbodysuit en verleende de oorspronke-

lijk statige gebouwen iets tribaals. Vanessa wist van het nachtelijke vandalisme na de val van de Muur, toen het terrein jarenlang onbewaakt was geweest, van de freaks die nog de laatste foto's van de intacte originele vertrekken hadden gemaakt in de hoop ze aansluitend, na alles te hebben vernield, voor heel veel geld te kunnen verkopen. Ze wist van het partyvolk en de geestenjagers, want Beelitz was een van de plaatsen waar het spookte. Voursprongen, erkers, zonneterrassen, overwoekerd met klimop, wijn en hop. Waar hielden die geesten zich overdag eigenlijk op?

Op dat moment stopte de sferische bonkmuziek en een zachte vrouwenstem fluisterde: 'Ga door de tijd met de generaties die jou zijn voorgedaan. Je voorouders. Voel hun aanwezigheid als een krachtenveld dat jou draagt, waaraan je je leven te danken hebt. Nodig ze liefdevol uit voor een wandeling om generatie-overschrijdende trauma's op te lossen.'

Ja, ze had dus die schrijfster-overgrootmoeder, haar boeken waren nog steeds verkrijgbaar in onlineantiquariaten. Twee weken geleden was ze gebeld door een literatuurwetenschapster met de vraag of de familie nog verhalen, geschriften of voorwerpen in bezit had, en of Vanessa wel wist dat Johanna Schellmann ook over het sanatorium in Beelitz had geschreven. In de correspondentie van de uitgeverij uit de late jaren zestig zouden zich enkele aanwijzingen bevinden die daarop wijzen, maar er was nooit iets gepubliceerd.

Omdat Vanessa totaal overrompeld was en bedrukt zweeg, sprak de vrouw verder: volgens haar was Schellmann in het Duitse keizerrijk een literaire ster geweest, een schrijfster van de moderne vrouwenpsyche, richtinggevend voor een hele generatie, een belangrijke

steunpilaar voor de vrouwenbeweging in die tijd. En zeker in gendersensibele tijden zoals tegenwoordig, waarin vrouwelijke ervaring en vrouwelijk schrijven weer serieus werden genomen, loonde het de moeite om een blik op Schellmanns literatuur te werpen, want ook wij vragen ons af: welke ruimte kunnen we voor onszelf ontsluiten juist in en met onze vrouwelijkheid? Honderdtien jaar geleden stond Schellmann al open voor dit perspectief, en het sensationele was dat ze precies daarmee succes had, u weet wel, *De pronkkamer*, twintig drukken. Schellmann werd destijds hogelijk gewaardeerd om iets waarvoor vrouwen tegenwoordig nog steeds afwijzing ervaren: vrouw zijn! En dat was allemaal nog voor de Eerste Wereldoorlog, de keizertijd was ook wel een hele spannende tijd. Blabla. Over zes weken moest Vanessa haar appartement uit en die literatuurwetenschapster kwam aanzetten met 'ruimtes ontsluiten met onze vrouwelijkheid'. Ze werd steeds fanatieker, en de interesse die Vanessa aanvankelijk nog had, sloeg om in ergernis. Goed, die vrouw spoorde niet helemaal, maar wat wilde ze eigenlijk van haar? Er leek iets van verering mee te spelen en misschien de hoop dat er van Vanessa, de achterkleindochter, iets vrouwelijk richtinggevents zou kunnen afstralen. En inderdaad zei de vrouw nu: 'Het is een eer om met u te praten, een directe nakomeling van Johanna Schellmann!'

'Laat mij dan ook eens iets zeggen,' zei Vanessa. Ze hoorde een nieuwsgierig opgewekt 'Ja, natuurlijk,' maar Vanessa merkte dat ze helemaal niets te zeggen had. 'Er schiet me niets te binnen.'

'U lijkt Johanna Schellmann wel,' lachte de literatuurwetenschapster. 'Zo eerlijk! Het klopt, ik praat te veel. Als ik mijn gesprekspartner kan zien overkomt me dat niet.'

Zullen we ergens afspreken? Of ten minste een Zoom-meeting? Het zou echt veel voor me betekenen.'

Vanessa verbrak de verbinding.

Vervolgens blokkeerde ze het nummer.

Er cirkelden wespen boven de vuilnisbakken. De wespen vlogen zo dicht bij elkaar dat de lucht trilde, een zijde-achtig grijs, een geknister als van zachte elektriciteit. Vanessa gooide de slap geworden wafel in een van de zomende vuilnisbakken en keek rond tussen de gebouwen, die in het uitgestrekte park bijna een kleine stad vormden. Haar blik gleed over schilderachtige ligterrassen tussen siervakwerk, speelse gevels, rondbogen, lantaarns en dakkapellen. Ze vroeg zich af wat haar overgrootmoeder over Beelitz geschreven zou kunnen hebben. Welke aanwijzingen, en voor wat precies, bevonden zich eigenlijk in de correspondentie van de uitgeverij?

Schellmann was in 1967 overleden. Toen begon geleidelijk ook Vanessa's eigen verhaal, namelijk dat Vanessa's vader met zijn familie, die vlak voor de oorlog naar Canada was geëmigreerd, naar Berlijn kwam voor Schellmanns begrafenis. Hij was begin twintig toen hij, na het zien van het dode lichaam van de hem onbekende grootmoeder, besloot om haar naam aan te nemen en te blijven. Een statement richting zijn familie, die het nooit echt goed met Johanna Schellmann had kunnen vinden. Ze waren allemaal een ander type mens, mensen van de daad, die probeerden zo ver mogelijk weg te blijven van al het artistieke. Want aan Johanna Schellmann zag je dat ze, ondanks haar vermeende betekenis, op het beslissende moment op menselijk vlak tekort was geschoten, aangezien ze later haar toevlucht had gezocht in het schrijven van jeugdboeken, in plaats van haar bekend-

heid te gebruiken om het verzet een stem te geven. Grootmoeder Emmy en grootvader Benno daarentegen, allebei te communistisch voor het nieuwe Duitsland, werden tijdelijk gevangengenomen en vertrokken daarna naar Canada.

Vanessa had van de talrijke romans alleen *De pronk-kamer* gelezen. Ze herinnerde zich vooral de hoogdravende toon, afwisselend gejammer en gejuich, een onbehaaglijke urgentie. Op het laatst werd de heldin gek en legde het loodje. Al met al vermoeiend (was dat nou het vrouwelijk schrijven?).

In 1986 werd Vanessa geboren. In de woonkamer van haar ouderlijk huis hing de zwart-witfoto van Johanna Schellmann in werkpose, de kraag met ruches dichtgeknoopt tot onder haar kin, een kribbige blik, haar handen op de toetsen van haar Olympia; als baby al keek Vanessa daar altijd naar wanneer haar vader haar door de woonkamer droeg. Vanessa's vader had zijn grootmoeder altijd in ere gehouden. Moest Vanessa hem niet een keertje bellen? Maar hij was zo moeilijk geworden, zo huilerig en sentimenteel, omdat zijn familie en vrienden van lieverlee allemaal stierven en omdat hij iets zocht, zei hij, wat niet meer gevonden kon worden. Volgens hem rukte de tijd alles weg, 'Vanessa, meisje!'; je reinste emotionele chantage, zodat zij zich om hem zou bekommeren, maar hij bereikte daarmee het tegendeel.

Het was donker en de lucht kleurde vochtig bruin toen Vanessa op de s-Bahn naar Berlijn stapte. Ze zag in de vensterruit haar oestergrijs geverfde haar over het Brandenburgse landschap glijden. Op het spoorwegscherm werd reclame getoond voor een meditatieapp. Plotseling kwam er een onbehagen tegen vrijwel alles in haar op.

Moeten we soms kalm blijven terwijl we op straat worden gezet, we onze banen verliezen? Hé, ik mag dan binnenkort geen huis meer hebben, maar, mensen, één keer diep in- en uitademen en ik sta tenminste in mijn kracht. Nee natuurlijk niet, ze beloven je geen woning, maar wel de balans en power waarmee je net zo'n eikel kunt worden als je huisbaas, die jou de huur opzegt 'voor eigen gebruik'. En zo niet, dan kun jij je in elk geval goed voelen terwijl alles naar de kloten gaat.

Bij halte Alexanderplatz stapte ze over op metrolijn U8. Zeven haltes verder stapte ze uit in Wedding.

Hier kwamen de meeste mensen vandaan die destijds in Beelitz moesten genezen. Een arbeiderswijk. En uitgerekend hier woonde zij. Haar beroemde overgrootmoeder had in Dahlem gewoond. Villa, tuin en alles. Niemand kende nog het adres, maar het was ergens in de buurt van de Botanischer Garten; de literatuurwetenschapster kende het ongetwijfeld.

Was Vanessa een arbeidster? Wat was je tegenwoordig als je onderbetaald in een kantoor van beton en hout zat en tussen de middag een bowl met avocado, rijst en edamame at? In haar kleine appartement op de begane grond van het achterhuis kon Vanessa de beklemming niet langer wegademen, het werd alleen maar erger, een backlash, iets kwam in opstand tegen haar inspanningen en ging vervolgens helemaal door het lint.

Vanwege het zwakke internet moest ze genoeg nemen met de al gedownloade meditatie van de zorgverzekering. De ene meditatie raadde haar aan om alles te voelen en te accepteren zonder te oordelen, want wat je onderdrukt, krijgt alleen maar meer macht; de truc is om het te voelen en het zo in bezit te nemen, in plaats van erdoor beheerst te worden. Bijvoorbeeld je angst accep-

teren als iets vaags of beklemmends of wat dan ook, met openheid en misschien zelfs met nieuwsgierigheid, zonder datgene wat je voelt te beoordelen. Meestal ontwikkelde zich dan bij Vanessa een tsunami aan treurigheid, ze begon te huilen, maar daarna was ze wel enigszins opgelucht.

De andere meditatie begon op dezelfde manier, maar nam een volledig andere afslag. Vanessa moest zich bewust worden van wat ze voelde en dat labelen: pijn, woede, vertwijfeling. Bij de volgende stap moest ze haar verhouding tot deze content achterhalen; bijvoorbeeld of ze zich ervoor schaamde, alles ontkende, zich ertegen verzettede, en dat moest dan, indien mogelijk, worden stopgezet door het liefdevol te omarmen. Ze voelde zich daarbij gevierendeeld en zat te veel in haar hoofd, het was allemaal te gecompliceerd en inspannend, en ze verloor daardoor het eigenlijke gevoel uit het oog. Daarnaast was er nog de raad om op je ademhaling te letten en zo een anker uit te werpen waarnaar je steeds kon terugkeren; ademen als een thuis. Dat werkte het beste, het was een soort drank zonder alcohol, nu hilde ze weer.

Over zes weken moest ze het appartement uit. Haar collega had gezegd dat ze op zijn bank mocht slapen.

Vanessa snikte. Huilen, ongeremd en daarbij zo alleen dat ze bijna galactisch opzwol tot aan de rand van het universum, alsof ze één was met het al. Het maakt toch eigenlijk niet uit, dacht ze nu, wat er met mij en mijn leven gebeurt. Dat ik het appartement kwijtraak. Dat ik doodga. Dat ik mijn leven lang alleen maar kutbaantjes zal hebben.

Het warme, bruisende gevoel in haar lichaam, dat volgde op de huilbui, omhulde haar nu helemaal, troostte zelfs.

Tijd voor een film (ze had er op kantoor een paar gedownload). En dan de elektrische warme deken op je benen en buik voelen en in je mond de ijsblokjes van de Aperol Spritz rond laten gaan!

Terwijl Bob Odenkirk een kleurige stropdas omdeed, overwoog Vanessa opnieuw of ze in therapie zou gaan, maar dan zou ze minstens zes maanden moeten wachten, en het leek haar dubieus om haar psychische behoefte op een tijdstip over zes maanden te plannen, misschien ging het dan wel weer goed met haar, wie weet? Dan zou ze daar moeten zitten en doen alsof ze depressief was. Oké, de waarschijnlijkheid was groot dat ze dat zou zijn. Maar ze wilde eerlijk zijn 'O, u lijkt Johanna Schellmann wel, zo eerlijk!' en de eerlijkheid gebod dat ze nú hulp nodig had, en niet over zes maanden. Gevoelens lieten zich niet plannen.

De gevoelens die Vanessa als contentmanager bij productplacement moest oproepen, waren gestandaardiseerd, *digital storytelling*, en dus planbaar. Het ging om voorspelbaarheid.

Daar was ze heel goed in.

Maar leven was iets anders.

Haar mobieltje ging over. De makelaar. Waarom geen mail? Ze nam niet op. Met tegenzin belde ze een paar minuten later het nummer in haar voicemail en hoorde ze hem zeggen dat het niet over het appartement ging, er was nog niets beslist, maar over iets anders, iets persoonlijks. Een griezelig zwijgen en nog griezeliger in- en uitademen.

Hij had toch nauwelijks aandacht aan haar besteed. Maar goed, ze had al van alles meegemaakt. Nee, ze zou niet terugbellen. Of toch? Na een uur was haar nieuwsgierigheid te groot en drukte ze op het nummer.

‘Mevrouw Schellmann?’

‘Ja, waar gaat het over?’ Haar stem klonk heel hees en ze plukte aan het boordje van haar mouw.

‘Ik kom maar meteen ter zake. U vertelde dat uw overgrootmoeder iets had met het sanatorium in Beelitz.’

Dat had ze inderdaad gezegd. Pijnlijk.

‘Ik heb hier een met een schrijfmachine geschreven tekst van uw overgrootmoeder. Hoe dat zo komt, zou ik u graag in alle rust uitleggen. Kunnen we ergens afspreken?’

WEST-BERLIJN 1967

Op de televisie hadden ze urenlang de pontificale requiemmis uitgezonden, nu werd Adenauer per schip naar Rhöndorf gebracht. Tweeënnegentig was hij geworden, maar hoopgevend was dat niet. De laatste tijd raakte Johanna vaak in de war. Ze zette de televisie uit en pakte haar jas, hoed en paraplu om het door de huisarts voorgeschreven rondje door het park te lopen.

Toen ze terugkwam, stak beneden uit de brievenbus een dikke envelop. Alsof het niet van belang was, klemde ze hem onder haar arm. Ze legde de supermarktfolder erbovenop om het terloopse van de situatie te benadrukken. Maar ook zestig jaar geleden had een teruggestuurd manuscript altijd maar één ding betekend: een afwijzing.

De treden kostten kracht. Ze hapte naar lucht en was plotseling bang dat ze in het trappenhuis zou sterven. Ze wilde niet in het trappenhuis doodgaan, ze wilde ten minste nog haar appartement halen.

Het volgende dat ze waarnam, was een standaardbrief. 'Mocht u in de nabije toekomst weer een verhaal voor ons hebben, dan zijn wij...'

Ze ging in haar stoel zitten en staarde naar het manuscript. Twee jaar had ze eraan geschreven. Ze had het

zelf nauwelijks voor mogelijk gehouden, maar toch, ze had elke dag met de schrijfmachine letters op het papier geramd, en op het boodschappenlijstje voor Klaus had soms alleen papier en schrijfmachinelint gestaan. Op oudere leeftijd vergat je veel, maar ze was blij te merken dat het oude mechanisme nog werkte, de woorden begonnen haar toe te stromen uit dat diepe alleen-zijn waarin ze met alles verbonden was. Ze had het manuscript in een grote envelop gestopt en die persoonlijk bij het postkantoor afgegeven.

Ze zocht naar een telefoonnummer op het begeleidende briefje. Haar hart klopte weer ondraaglijk hard toen ze met elke draai van de kiesschijf dichter bij het gevreesde gesprek kwam.

‘Uitgeverij Wolkenfeld, goedendag,’ hoorde ze een vriendelijke jonge stem.

‘Goedendag, u spreekt met Johanna Schellmann.’

Ze zweeg even en wachtte af wat haar naam teweegbracht, en toen de fractie van een seconde voor juichende herkenning was verstreken, voegde ze eraan toe: ‘Jongedame, mijn naam zegt u toch zeker wel iets?’

‘Ik ben nieuw hier.’

‘U zou me moeten kennen, hoe kort of lang u ook bij de uitgeverij werkt!’

De jonge vrouw zweeg even en zei toen gereserveerd: ‘Wat kan ik voor u doen?’

‘De uitgever alstublieft.’

‘Meneer Dobenrath is momenteel niet bereikbaar.’

Johanna hoorde deze naam voor het eerst. De laatste keer had ze met Franz Wolkenfeld te maken gehad. Leefde Franz niet meer?

‘Jullie hebben me een afwijzing gestuurd,’ zei Johanna verwijtend.

‘We versturen dagelijks tientallen afwijzingen. We krijgen ook dagelijks tientallen manuscripten ongevraagd toegestuurd.’

Ongevraagd toegestuurd. Klonk daar plotseling een licht hooghartige toon in haar stem?

‘Nu moet je eens goed luisteren, jongedame. Je zou vandaag niet op die plek zitten als mijn roman *De pronk-kamer* de uitgeverij destijds niet had gered, want die stond op het punt van sluiting. Dat was in 1909. En nu is het 1967. Het is aan mij te danken dat de uitgeverij nog bestaat. En nu wil ik met de uitgever spreken.’

Met voldoening merkte ze dat haar optreden effect had. De jonge vrouw vroeg haar nummer, de uitgever zou terugbellen. Begon haar nummer met zes zeven of zeven zes? De laatste tijd verdraaide ze de cijfers en haar brein reproduceerde elke keer een moment van verwarring in plaats van de oplossing.

‘Ik kan mijn nummer even niet vinden.’

Ze voelde haar tong heel groot en zwaar worden, en daar was nu ook de medelijdende aarzeling aan de andere kant van de lijn, die ze de laatste tijd zo vaak bespeurde in het contact met anderen.

‘Mevrouw Schellmann, wacht u een momentje.’

Het werd stil. Op de literatuurkalender met gedichten van Theodor Storm stond 25 APRIL 1967. Elk jaar stuurde Emmy zo’n kalender uit Canada en op die manier vergezelde haar dochter haar dag na dag. Twee keer per jaar belden ze met elkaar, maar ze hielden het kort vanwege de hoge kosten. Ook Emmy was inmiddels een oude vrouw met reuma en artrose, en ze hadden elkaar dertig jaar niet gezien.

Ze hoorde gekraak in de leiding en meende nog de uitloper van een lach te horen.

‘Mevrouw Schellmann? Meneer Dobenrath belt u over een uurtje terug. We hebben uw nummer.’

‘Natuurlijk hebt u dat.’

Ja, ze wisten wie ze was.

Radijsjes, lever, kookkaas, met een balpen zette ze kruisjes in de folder, voor Klaus. Soms scheurde ze daarbij het papier per ongeluk in en dan had ze grote gedachten, bijvoorbeeld over de kwetsbaarheid van de dingen. Vroeger zou ze die hebben opgeschreven. Ze geloofde niet langer dat ze iets door woorden kon behouden of oproepen. Dat was haar enige inzicht, nadat ze eerder een leven lang met het woord tegen die wetenschap had gevochten.

Het schrijven van haar memoires was iets heel anders geweest. De uitgeverij scheen haar boeken, die tientallen jaren uitstekend waren verkocht, nu sowieso als oppervlakkig te beschouwen, zelfs als vrouwenliteratuur, terwijl zij destijds was gevierd als pionierster van een nieuw tijdperk, innovatief in haar eerlijkheid en directheid, ja, *De pronkkamer* gold als identificatieboek van een hele generatie. En nu werd het niet meer herdrukt.

Een recensente genaamd dr. Angelika Röttel had drie jaar geleden in de *FAZ* ten slotte met haar afgerekend, zonder enig risico, want wie zou de in vergetelheid geraakte schrijfster verdedigen? In haar artikel ‘Schrijfsters van de Keizertijd – wegbereidsters en verraadsters van de vrouwenbeweging’ verweet ze Johanna Schellmann vertelpatronen die gevangen zaten in het denken van de tijd van keizer Wilhelm II en die het klassendenken nooit hadden overwonnen. Volgens de recensente had Schellmann met haar klaagzang ongetwijfeld een zwakke plek getroffen, maar alleen in de eigen burgerlijke laag, een

visie voor de samenleving als geheel was ze schuldig gebleven. De twee wreedste zinnen luiden: 1. Johanna Schellmann was weliswaar een succesvolle vrouw, maar daarom nog lang geen feministe. 2. Schellmann had dan wel het hart op de tong, maar dat levert nog geen grote literatuur op.

Overdag was Johanna woedend, 's nachts overvielen deze twee zinnen haar in hun lelijke gelijkvormigheid en draaiden rond in haar hoofd, alsof ze uiteindelijk alleen maar behoefde te roepen: Mevrouw dr. Röttel, ja, u hebt gelijk, dat klopt allemaal! Ik ben geen goede schrijfster en het is terecht dat ze me zijn vergeten!

Maar iets in haar was ervan overtuigd dat ze goed was. De woorden van Angelika Röttel waren onheus.

Op een ochtend kwam ze in verzet tegen deze onheusheid. Een eigen vertelling over haar leven, en wel vanaf het begin.

*Zeër geëerde dames en heren,
In mijn vijfentachtigste levensjaar heb ik besloten
mijn herinneringen voor het nageslacht op papier te
zetten. U houdt mijn leven in uw handen, beginnend
met mijn kinderjaren in Constantinopel als dochter
van een diplomaat, een schitterende jeugd in Berlijn,
de worsteling om de zin van het leven als jonge
echtgenote, heen en weer geslingerd tussen burgerlijke
plichten en de drang naar een vrijheid zoals die ons
alleen wordt geschonken in de tussenwereld van het
geestelijke. U leest over mijn doorbraak als schrijfster
op de prille leeftijd van slechts zevenentwintig jaar.
Mogen mijn verhalen u bevallen!
Hoogachtend,
Johanna Schellmann*